

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

GJORSLEV

STEVNS KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	07.02.2012
Besigtiget af:	Simon Harboe
Journalnummer:	2011-7.82.06/336-0001
Kommune:	Stevns Kommune
Adresse:	Gjorslevvej 20, 4660 Store Heddinge
Betegnelse:	Gjorslev
Fredningsår:	1918. Udv. 1978.
Omfang:	<i>Hovedbygningen (korshuset ca. 1400, østre korsarm ombygget 1665-67 af Ewert Janssen, tårnets pyramidetag 1748; nordre sidelænge, ""forpagterhuset"", 1713 af Johan Conrad Ernst, kældrene fra ca. 1638, vestlige ende fra 1800-tallet; sydlige sidelænge 1843 af G.F. Hetsch) og hegnsmuren i gårdens østre side og kridtbroen med brolægning samt ""Bredgade"" (de to lange bindingsværkslænger) med gårdens brolægning.</i>

— BYGNINGSBESKRIVELSE

Herregården Gjorslev ligger på Stevns, nord for Store Heddinge. Hovedbygningen er korsformet og ligger på en borgholm, omgivet af vandfyldte grave. En større park strækker sig mod syd og vest. Gårdspladsen, der vender mod øst, indrammes af den nordlige og sydlige sidelænge samt af en hegnsmur. Avlsgården med "Bredgade" og de to fredede bindingsværkslænger ligger øst for hovedbygningen og voldgraven.

Hovedbygningen, der er opført i kalkstenskvadre med indlagte bånd af munkesten, har en korsformet grundplan med et firkantet tårn i korsskæringen samt fire korsarme, hvoraf den sydlige er den længste. Tårnet har teglhængt pyramidetag og korsarmene har valmet sadeltag, på nær den østlige, hvor en høj gavl rejser sig foran et heltag. I den nordlige, sydlige og vestlige korsarm sidder murede skorstenspiber langs gavlene. Hovedbygningens vinduer er dels spidsbuede, dels korspostformede og dels torammede. Alle vinduer og døre er ældre og malet i en mørk, grøn nuance. Der er adgang til hovedbygningen ad en bred naturstenstrappe ved den østre korsarm.

I det indre har korsbygningen i kælderetagen bevaret oprindelige, middelalderlige krydshvælv i munkesten, gulve af henholdsvis ølandssten og teglsten samt en latringrav. På salsetagen findes i tårnet tårnsalen med stjernehvælv og profilerede ribber samt adgang til de fire korsarme. Døre og portaler fra tårnsalen til salsetagens pillesale og værelser er fra 1600-tallet og rigt dekorerede. Langs

tårnets østlige mur, ud mod gårdspladsen, findes en stor del af den oprindelige spindeltrappe bevaret.

Den østlige korsarm fungerer som adgangs- og trapperum. Trappen er fra 1600-tallet og har lige løb med udskårne balustre, der bæres af murede arkader med grathvælv omkring en åben skakt.

Den sydlige korsarm er kendetegnet ved et senklassicistisk empire interiør fra 1800-tallet med parket- og plankegulve, paneleringer, flerfyldingsdøre, feltinddelte vægge, opspændte lærreder, loftsstukkatur og rosetter samt en indskudt etage med flere mindre værelser. I den sydlige korsarms kælder findes et nyere køkken, placeret hvor køkkenet altid har været.

I den vestlige og nordlige korsarm findes på salsetagen de delvist oprindelige, hvælvede pillsale med dekorerede slutstene og høje, spidsbuede vinduer. Den nordlige pillsal har mønsterlagt plankegulv, en central granitpille, historicistiske højpaneler og en gotisk inspireret kamin af G. F. Hetsch. Den vestre pillsal har egetræsparket, kamin, historicistiske højpaneler og ribber i blankt murværk. I både den nordlige og vestlige korsarm er førstesalen indrettet med værelser med plankegulve, brystnings- og lysningspaneler, tapeter, feltinddelte vægge, stukkatur og bemalede lofter samt kakkelovne. Flere steder ses barokke gerichter og døre. Den nordlige korsarm har en nyere tagkonstruktion fra 1989. Korsbygningerne og tårnets tage står understrøgne.

Den nordlige sidelænge er en to etager høj, grundmuret bygning med helvalmet, teglhængt tag og gavlkvist med hejseværk mod gårdspladsen. De grønmalede vinduer er i stueetagen korspostformede, på førstesalen torammede. Bygningen er opført dels i kalksten, dels i teglsten. I tagfladerne sidder en række ældre ovenlysvinduer og i rygningen flere murede skorstenspiber med sokkel og krave. I det indre er bygningen kendetegnet ved en planløsning med gang mod gården, værelser mod nord og trappe mod øst. På de to etager er bevaret ældre planke- og teglstensgulve, bindingsværksvægge samt fyldings- og revledøre med håndmedet beslagværk. Godskontoret i den østlige ende er mestendels præget af nyere overflader. Den tøndehvælvede kælder, der er bygget i kalkstenskvadre, har brolagt gulv og spor efter et tidligere køkken.

Den sydlige sidelænge består af en tre etager høj, grundmuret bygning, der er bygget sammen med den sydlige korsarm samt et fire etager højt tårn længst mod øst. Tårnet har fladt tag med udkragning og rækværk, mens sidelængen har valmet, teglhængt tag. I tagfladerne sidder flere ældre ovenlys og i rygningen to murede skorstenspiber med sokkel og krave. Bygningens vinduer er henholdsvis korspostformede og torammede. På havesiden fører en

toløbstrappe op til havedøren, mens tårnets nedre del består af et spidsbuet glasinddelt parti. På gårdsiden har tårnet en dobbelt hoveddør med spidsbuet portal samt balkon ovenover. I det indre er den oprindelige planløsning med entré, trapper og gang mod gården, samt havestue, bibliotek, sal og værelser mod haven, bevaret. En meget stor del af det oprindelige interiør er bevaret, herunder den senklassicistiske Alexandersal, den pompejanske havestue og den nygotiske entré samt de bemalede reoler i biblioteket.

Den gulkalkede hegnsmur, der er opført i kalksten og munkesten, lukker gårdspladsen mod øst og har en række skydeskår på begge sider af den centralt placerede åbning. Foran muren ligger broen, der fører over voldgraven. Broen er opført i kalkstenskvadre med pigstensbelagt køreflade.

De to lange bindingsværklænger i ”Bredgade” står på et fundament af kampesten og er opført i egebindingsværk med rødt opstolpet tømmer og hvidkalkede tavler. Længerne har teglhængte tage med en række høgab, revledøre og opsprossede vinduer. Midt i den sydlige længe er opført et to etager højt roemagasin af kalksten. Dele af sydlangens sydside er omsat i gule teglsten og står med sokkel af beton, nyere vinduer og større udluftninger i taget. Tillige er dele af nordlængen omsat i grundmur. I det indre rummer længerne dels ældre, dels nyere staldinteriører. Den nordlige længes ældre hestestalde har gulve af brosten og stampet ler, bevarede båse og højhække samt synlige bjælker med bræddeløfter, hvorover der er støbte gulve.

— BYGNINGSHISTORIE

Korsbygningen er opført omkring år 1400. Den østre korsarm blev ombygget til trapperum i 1665 - 1667 af Ewert Janssen. I 1748 blev korsbygningens kamtakkede gavle erstattet af helvalmede tegltage og tårnet fik pyramidetag. I 1820 – 1822 opførte arkitekten J. A. Meyer den indskudte mezzaninetage i den søndre korsarm. Arkitekten G. F. Hetsch istandsatte dele af korsbygningen i 1840'erne.

Den nordre sidelænge er fra 1713, dog er kældrene fra 1638.

Den søndre sidebygning er fra 1843 – 1845, opført af arkitekten G. F. Hetsch.

Avlsgårdsanlægget med de to lange bindingsværkslænger er fra 1713, opført af arkitekten J. C. Ernst.

Broen af kalksten, der afløste en vindebro, er fra ca. 1750.

— KILDER

Danske Slotte og Herregårde II, Alfred G. Hassings Forlag, København 1944.

Flemming Jerk, Herregårde i Danmark, Gyldendal 1980.

John Erichsen og Mikkel Venborg Pedersen (red.), Herregården, Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger, Nationalmuseet 2005.

Kjeld Von Folsach, Fra Nyklassicisme til Historicisme, Arkitekten G. F. Hetsch, Selskabet til Udgivelse af Danske Mindesmærker, Christian Ejlers' Forlag, København 1988.

Niels Peter Stilling, Danmarks Slotte og Herregårde, Politikens Forlag 2005.

Peter Brogård, Hakon Lund & hans Edvard Nørregård-Nielsen, Danmarks Arkitektur, Landbrugets Huse, Gyldendal 1980.

Tobias Faber, Dansk Arkitektur, Arkitektens Forlag 1963.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Gjorslevs miljømæssige værdi knytter sig til den imponerende helhed af borgholm med vandfyldte grave og en kraftfuld, korsformet hovedbygning med sidelænger, der på monumental og majestætisk vis hæver sig højt over det flade stevnske landskab. Hertil kommer den fra øst aksefaste tilkørsel ad ”Bredgade”, hvor de to flankerende bindingsværkslænger med grandeur leder den besøgende frem til broen og borgholmens hegnsmur, der afgrænser avlsgården fra hovedbygningen.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Hovedbygningens kulturhistoriske værdi knytter sig i det ydre til den unikke korsformede grundplan. Kun Kalundborg kirke har en lignende grundplan, men ingen verdslig bygning fra katolsk tid minder om Gjorslev. Den kulturhistoriske værdi knytter sig til hovedbygningen som Danmarks største bygningsværk opført i den for Stevns egns karakteristiske kalksten, til Gjorslev som værende en af Danmarks bedst bevarede middelalderborge og til Gjorslev som et enestående og særdeles velbevaret eksempel på verdslig, gotisk bygningskunst. I det ydre er således bevaret en mængde oprindelige bygningsdele og –detaljer, herunder lagdelingen af kalk- og munkesten, den oprindelige frise under tårnets gesims, madonnafiguren på tårnets trappehus, der står under en femsided, fialeprydet baldakin, en række ældre vinduer med mundblæst og delvist indfarvet glas samt skydeskår bestemt til krudtvåben.

I hovedbygningens indre knytter den kulturhistoriske værdi sig til den særdeles velbevarede, oprindelige korsformede planløsning og

etagedeling med de mange middelalderlige dele, herunder de hvælvede kældre, latringraven, spindeltrappen og den centrale tårnsal samt de krydshvælvede pillesale, hvis slutstene er dekoreret med bispedømmernes segl. Der knytter sig endvidere stor kulturhistorisk værdi til de senere ombygninger og tilføjelser, herunder tegltagene, den østre korsarms baroktrappe og korssalens barokke portaler samt den søndre korsarms senklassicistiske empire interiører fra 1800-tallet. Ombygningerne vidner alle om de ændrede funktionskrav, som den middelalderlige herregård har gennemgået.

Den nordre sidelænges kulturhistoriske værdi knytter sig i det ydre til det enkle, funktionelt betingede formsprog med regelmæssig vinduessætning, gavlkvist og hejseværk, der uden nævneværdig dekoration eller udsmykning underordner sig hovedbygningen. I det indre knytter den kulturhistoriske værdi sig til de ældre, hvælvede kældre, anvendelsen af den egnskarakteristiske kalksten samt den velbevarede planløsning med gallerigang mod gården og opholdsrum mod nord. Hertil kommer de ældre gulve, døre, gerichter og bindingsværksvægge, som har et udpræget enkelt og brugsorienteret udtryk.

Den sydlige sidelænges kulturhistoriske værdi knytter sig i det ydre til den velbevarede, historicistiske fløj med en klassicistisk boligdel og et gotiseret observatorietårn, der bevidst tilpasser sig den søndre korsarms etagedeling, vindueshøjde og takt, og hvis plateau vidner om den oprindelige funktion. I det indre knytter den kulturhistoriske værdi sig til den oprindelige planløsning med gallerigang mod gården og værelser mod haven, til de to oprindelige trapper, hvoraf den ene er konisk samt til de meget velbevarede, oprindelige interiører, der i tråd med tidens historicistiske ånd, er udsmykket i forskellige stilarter, alt afhængig af den stemning de skulle vække. Dette ses i de meget forskelligt udsmykkede sale herunder den senklassicistiske Alexandersal, den pompejanske havestue med bemalinger af C. Löffler, bibliotekets bemalede, oprindelige reoler samt i tårnets gotiserede interiør med spidsbuer, firpasornamenter, indfarvet glas og reliefdekorationer, der minder om gotisk stavværk.

De to lange bindingsværkslængers kulturhistoriske værdi knytter sig i det ydre til det ældre, traditionelle og udpræget funktionelle udtryk med kampestensfundament, småsprossede vinduer, høgab og delvis anvendelse af den egnskarakteristiske kalksten. Hertil kommer, at længer og brolægning udgør den centrale del af det aksefaste og kulturhistorisk set, enestående og udpræget hierarkiske forløb, som leder op til hovedbygningen. I de to bindingsværkslængers indre knytter den kulturhistoriske værdi sig til de ældre stalde med staldinventar.

Hegnsmurens kulturhistoriske værdi knytter sig til placeringen som fysisk afgrænsning af gårdspladsen og hovedbygningen mod det oprindeligt åbne landskab mod øst, samt til de mange skydeskår, der fortæller om en udpræget forsvarsmæssig funktion.

Broens kulturhistoriske værdi knytter sig til det barokke formsprog, til anvendelsen af den lokale kalksten og brolægningen samt til placeringen, idet broen udgør en særdeles væsentlig del af Gjorslevs øst-vest gående hovedakse.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Hovedbygningens arkitektoniske værdi ligger i det ydre i den unikke korsforms rene, stærke linjer og virkningsfuld komposition med tunge, kubiske elementer, der slutter sig til det høje, magtfulde tårnhus. Den monumentale bygningskrop har en udpræget og meget solid fæstningskarakter, som underbygges af den sparsomme, men meget karakterfulde vinduessætning samt den bygningsmæssige koncentration omkring det mægtige tårn i korsskæringen.

I korsbygningens indre ligger den arkitektoniske værdi i de bevarede middelalderlige rum, der med deres kraftige mure, koncentrerede lys fra de smalle vinduesåbninger og de krydshvælvede lofter har en særdeles autentisk, borgagtig atmosfære. Denne atmosfære underbygges af den stejle og smalle spindeltrappe. Hertil kommer de senere ombyggede dele, herunder trappetårnet, korssalens portaler og den søndre korsarm, hvis interiører har en lettere og mere herskabelig karakter.

Den nordre sidelænges arkitektoniske værdi ligger i det ydre i den enkle, prunkløse fremtræden med den markante gavlkvist og taktfaste vinduessætning, der lukker gårdrummet mod nord og bidrager til gårdspladsens sluttede karakter.

Den sydlige sidelænges arkitektoniske værdi ligger i det ydre i den enkle beboelselængde, der på elegant vis følger sig til den sydlige korsarm. Hertil kommer det afsluttende tårn, der med sine spidsbuer og flade tag med udkrægning står som en historicistisk gentolkning af korshusets oprindelige fremtræden.

I det indre ligger den arkitektoniske værdi i sidelængens de individuelt dekorerede sale og stuer, hvis oprindelige interiør er bevaret, herunder havestuen, Alesxandesalen, biblioteket og den gotiserede entré, der med sine firpasornamenter, farvede glas og spidsbuer har et højtideligt og kraftfuldt udtryk. I modsætning hertil har havestuen med sine pompejansk inspirerede fantasidyr, eksotiske fugle og mærkelige fisk, spinkle bladranker i simple geometriske former samt kraftige mønsterborte i stærke, enkle

farver, et raffineret, sommerligt og særdeles yndefuldt udtryk, der til dels kontrasteres af Alexandersalens patosfyldte empire med frise af Thorvalsen, guldstafferinger og paneleringer. Hertil kommer sidelængens elegante, konisk udformede, ovale hovedtrappe med drejede balustre ved begge vanger, hvis durchsicht afsluttes af en stukroset.

De to bindingsværkslængers arkitektoniske værdi knytter sig i det ydre og i det indre til den traditionelle fremtræden i bindingsværk med opstrøget tømmer, enkle revledøre og praktiske høgab, der utvetydeligt signalerer driftsrelateret funktion. Den arkitektoniske værdi knytter sig endvidere til deres imponerende længde, taktfaste bindingsværk og aksefaste placering, der på effektiv vis indrammer hovedbygningen og derved i meget høj grad bidrager til iscenesættelsen af bebyggelsen på borgholmen.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

I hovedbygningens ydre knytter de bærende fredningsværdier sig til den unikke korsform med alle oprindelige og ældre detaljer, herunder døre, vinduer, skydeskår, gesimser, trappetårn, madonnafigur, tage og skorstene. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning, herunder brugen af den lokale kalksten.

I hovedbygningens indre knytter de bærende fredningsværdier sig til de bevarede dele af den middelalderlige, barokke og senklassicistiske arkitektur og indretning, som tydeligt illustrerer Gjorslevs oprindelse og udviklingshistorie. Hertil hører de bevarede dele af den middelalderlige planløsning samt middelalderlige bygningsdele og – detaljer, herunder teglstens- og naturstengulve, latringrav, spindeltrappe, pillesale og krydshvælv. Til de bevarede dele af den barokke planløsning samt barokke bygningsdele og – detaljer, herunder hovedtrappe, plankegulve, paneleringer, døre, gerichter og portaler. Til de bevarede dele af den senklassicistiske planløsning samt senklassicistiske bygningsdele og -detaljer, herunder gulve, paneleringer, døre, gerichter og stukatur. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

I den nordlige sidelænges ydre knytter de bærende fredningsværdier sig til det enkle udtryk med teglhængt tag, skorstene og markant gavlkvist. Til de ældre bygningsdele og – detaljer, herunder vinduer og døre. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning samt brugen af den lokale kalksten. I den nordlige sidelænges indre knytter de bærende fredningsværdier sig til den hvælvede, brolagte kælder, de bevarede dele af den ældre planløsning samt de ældre bygningsdele, herunder trapper, revledøre og fyldingsdøre. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

I den sydlige sidelænges ydre knytter de bærende fredningsværdier sig til det klassicistiske formsprog, der tilpasser sig den søndre korsarms etagedeling og vinduessætning, til havetrappen samt til det nygotiske, historicistiske tårn med spidsbuede åbninger og fladt tag med udkragning. Hertil kommer de ældre bygningsdetaljer samt den traditionelle materialeholdning. I den sydlige sidelænges indre knytter de bærende fredningsværdier sig til de bevarede dele af den oprindelige planløsning, trapperne, de individuelt dekorerede sale og rum samt de oprindelige bygningsdele og -detaljer, herunder gulve, paneler, døre, dørgreb, gerichter og stukatur. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

I hegnsmuren knytter de bærende fredningsværdier sig til murens placering, udstrækning og udformning med de karakteristiske skydeskår. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

I kridtbroen med brolægning knytter de bærende fredningsværdier sig til broens placering, udstrækning og udformning. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning, herunder brugen af den lokale kalksten.

I de to lange bindingsværkslænger med Bredgades brolægning knytter de bærende fredningsværdier sig i det ydre til længernes enkle, funktionelle og traditionelle bygningsform og -udtryk med kraftig kampestensokkel, mindre vinduesåbninger, revledøre og høgab. Hertil kommer brolægningen samt længernes traditionelle materialeholdning. I bindingsværkslængernes indre knytter de bærende fredningsværdier sig til de bevarede dele af den ældre planløsning med åbne staldrum, båse og brolagt gulv samt til den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.